

ÚČETNÍ INFORMACE PRO UCHOVÁNÍ PODNIKOVÉ PODSTATY[×]

Accounting Information to the Capital Maintenance

Miloslav Janhuba

Pro naplnění předpokladu ‚going concern‘ při hospodářských aktivitách podniku je zásadním účetním údajem objem (rozsah) podstaty podniku, zpravidla odvozovaný z dat rozvahy. Velikost podnikové podstaty může vycházet zjednodušeněji z tzv. finančního pojetí, které ztotožňuje podnikovou podstatu s velikostí (rozsahem) vlastních zdrojů a není spojeno se žádnou konkrétní oceňovací základnou, anebo – poněkud komplikovaněji – z tzv. věcného (materiálního) pojetí, které se snaží vyjádřit podnikovou podstatu velikostí (rozsahem) konkrétních aktivních položek nebo jejich částí v rozvaze. Poněvadž je zřejmé, že tradičně budovaná rozvaha ukazuje rovnovážnou situaci prostředků a zdrojů konkrétního podniku v konkrétním časovém okamžiku pouze v celcích, zdá se konzistentní stanovení materiální podnikové podstaty v objemu i struktuře z údajů rozvahy úkolem prakticky neřešitelným.

Tuto potíž věcného vymezení podnikové podstaty si bilanční teorie a analýza uvědomuje a užívá pro její překonání několik postupů. Za nejsnazší přístup lze označit náhradní vymezení materiální podnikové podstaty ve velikosti (naturálního) objemu produkce, popřípadě tržeb za prodané výkony či rentability vložených vlastních zdrojů. Tím může být dosaženo toho, že pro potřeby analýz je k dispozici minimální cílová veličina (např. již zmíněný objem produkce), která má být zachována alespoň ve stejné výši mezi počátkem a koncem roku. Finančně-manažerská opatření, vedoucí k zajištění této stejné (nebo větší) výše, jsou zároveň opatřeními k zachování materiální podnikové podstaty (substance). Prakticky je takový přístup zcela jistě realizovatelný a bude mít pravděpodobně i uspokojivé výsledky. Z teoretického hlediska ovšem došlo k posunu v uvažovaných vazbách a celkový naznačený přístup reprezentuje jen jistou variantu brutto zachování podnikové podstaty.

Připomeňme si nyní několik bilančně-teoretických kategorií, které se zachováním podnikové podstaty souvisí, abychom se pak mohli zamyslet nad způsobem realizace netto zachování podnikové podstaty v prakticky obvyklém smyslu i ve smyslu navrženého zpřesnění obrazu materiální podnikové podstaty.

podniková podstata: hodnotově vyjádřený základ hmotných nositelů hospodářské aktivity podniku; ve finančním pojetí velikost vlastních zdrojů podniku v daném okamžiku, ve věcném (materiálním) pojetí objem a struktura čistých aktiv (tj. aktiv financovaných z vlastních zdrojů) v daném okamžiku (tzv. substance podniku). Nerozlišujeme-li strukturu, jsou úhrnné veličiny finančního a materiálního pojetí podnikové podstaty stejně velké. Jestliže finanční pojetí není spojováno s konkrétní oceňovací základnou pro sestavení rozvahy, je ve věcném pojetí v zásadě uvažována jako možná pouze základna běžných cen (zejména cen obnovy).

NOMINÁLNÍ UCHOVÁNÍ podstaty: počet peněžních jednotek měny vykazování reprezentující vlastní zdroje v rozvaze na počátku období je roven nebo je nižší než počet peněžních jednotek reprezentující vlastní zdroje v rozvaze na konci období.

UCHOVÁNÍ KUPNÍ SÍLY podstaty: počet jednotek stálé kupní síly reprezentující vlastní zdroje v rozvaze na konci období je roven nebo je vyšší než počet jednotek téže kupní síly reprezentující vlastní zdroje v rozvaze na počátku období.¹

[×] Tento text byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru „Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska“, reg. číslo MSM, RP 6138439903.

SUBSTANCE PODNIKU

- **REPRODUKČNÍ UCHOVÁNÍ (a):** čistá aktiva v nynějších cenách na konci roku jsou vcelku ohodnocena stejnou nebo vyšší částkou jako čistá aktiva ve srovnatelných cenách na počátku roku.

- **KVALIFIKOVANÉ UCHOVÁNÍ (b):** čistá aktiva v nynějších cenách na konci roku jsou vcelku ohodnocena částkou, která je vyšší než částka čistých aktiv ve srovnatelných cenách na počátku roku alespoň o obnos představující průměrný růst v celém hospodářství, přepočtený na podmínky daného podniku.

BRUTTO PŘÍSTUP ad a), nebo ad b): vylučují se všechny zdánlivé zisky.

NETTO PŘÍSTUP ad a), nebo ad b): vylučují se zdánlivé zisky u aktiv financovaných z vlastních zdrojů. Zdánlivé zisky u ostatních aktiv se považují za neutralizované současnými zdánlivými ztrátami spojenými s financováním z cizích zdrojů.

Pokud chceme pro analytickou práci s rozvahou zajistit v maximální míře informace, které umožní aplikovat netto přístup zachování substance, musíme hledat cesty jimiž by bylo možné vyjádřit skladbu čistých aktiv, neboli strukturovat celková aktiva tak, abychom měli k dispozici údaje o aktivech (nebo jejich částech), financovaných z vlastních zdrojů.

Analytická praxe používá zpravidla v takovémto případě hypotetické přiřazování aktiv ke zdrojům podle pravidel některé přiřazovací fikce.

Nejjednodušší hypotézou pro přiřazovací fikci je rozdělení každého jednotlivého vykázaného aktiva na dvě části: tu, jež je kryta vlastními zdroji, a krytou zdroji cizími. Vychází se přitom z celkového poměru vlastních a cizích zdrojů v pasivech rozvahy.

Sofistikovanější přístup představuje přiřazovací fikce Coenenbergova: V této fikci se postupuje podle likvidnosti aktiv a tzv. ‚zlatého bilančního pravidla‘. Celkový monetární majetek je nejprve přiřazen krátkodobým dluhům; pokud je přesahuje, též části dlouhodobých dluhů, jimž se dále přiřadí ostatní likvidní aktiva atd. až zbudou dlouhodobá aktiva (nebo jejich část) ve výši vlastních zdrojů. Této přiřazovací fikci bývá vytykáno zejména silné omezení (až znemožnění) výplat podílů na zisku vlastníkům. Z hlediska zachování podstaty podniku představuje idealizovaný obezřetný postup, který umožní vyjádřit přesněji nezbytnou velikost reinvestování dosažených zisků. Postup lze dále upravovat zejména v míře setření striktního požadavku vázanosti vlastních zdrojů financování (včetně dosaženého zisku za období) na dlouhodobá aktiva.²

Přiřazovací fikce, ať je vybudována na kterékoliv hypotéze, zůstává postupem idealizujícím skutečné procesy v průběhu hospodářských aktivit běžného a předchozích období. Aby vzniklo skutečnosti odpovídající přiřazení aktiv a pasiv navzájem, bylo by zapotřebí vybudovat účetní soustavu (model) tak, aby primární užití konkrétního zdroje pro financování určitého aktiva zůstalo zachyceno podobně jako v účetních zápisech, kde najdeme ‚historii‘ peněžních příjmů a peněžních výdajů za období a při bilancování tvorby a užití kapitálu můžeme na základě této informace vyčlenit samostatný celek ‚peněžní toky‘ (cash flow) a druhý samostatný celek ‚čistá oběžná aktiva‘ (net working capital).

Takovýmto modelem by se mohlo stát např. kvadratické účetnictví, pracující s maticovým (a tedy strukturním) zobrazením propojení aktiv s pasivy a naopak. Úplné kvadratické účetnictví má ovšem některé (čistě matematicky) nepříjemné vlastnosti, zúčtovací matice má pod diagonálou vesměs záporná čísla, zachycování doprovodných operací se zdroji není zcela zřejmé a pro analytické práce je nutno přepracovat konečnou strukturní matici podle řádkových součtů. Prvotní

¹ stálá kupní síla je zpravidla vyjádřena podle poměrů na konci období

² uplatňuje se např. přístup dvojitého minima prof. K. Haxe: výsledek (sc. rozdělitelný) je menší z veličin (1) tržby minus náklady v cenách obnovy, (2) tržby minus náklady v historických cenách.

myšlienka kvadratického účtovníctví, tj. zachování informace o zdrojové skladbě aktiva, však je realizovatelná i v rámci běžně vedeného účtovníctví zápisy ve speciálních analytických účtech „podle zdrojů“.

Nechť zdrojovým reprezentantem aktiva (dále jen ZRA) je n -místný (sloupcový) nezáporný vektor s nejméně jedním nenulovým prvkem. Potom matice sestavená z m ZRA tvoří strukturní bilanci, jejíž sloupcové součty (řádkový vektor SA) odpovídají běžně vykazovaným položkám aktiv a řádkové součty (sloupcový vektor SP) odpovídají běžně vykazovaným položkám pasiv. Pro každé aktivum vytvoříme tolik analytických účtů, kolik míst ZRA má model obsahovat. Běžné operace (tři ze základních typů) se zachycují změnami v příslušných analytických účtech ZRA, u operací typu A+ A- je kromě běžného zachycení poměrných změn ZRA rovněž zachycována doprovodná operace se zdroji (dochází-li k ní podle povahy operace s aktivy). Na konci období máme v analytických účtech jednotlivých ZRA k dispozici opět strukturní bilanci, v níž je obsažena informace o vazbě konkrétní položky aktiv a konkrétní položky pasiv. Celá pestrá skladba nově vznikajících operací není samozřejmě výše zmíněnými typy vyčerpána.

Zjednodušený příklad na závěr:

Nechť jsou aktiva podniku X členěna do tří skupin (dlouhodobá, krátkodobá mimo peněz, peníze), pasiva rovněž do tří (vlastní kapitál, dlouhodobé dluhy, krátkodobé dluhy). Jednotlivé ZRA necht' tvoří:

<i>Dl. A (1):</i>	<i>Kr. A (2):</i>	<i>Pze (3):</i>	
60	30	0	90
20	10	15	45
0	10	25	35
(80)	(50)	(40)	170

Strukturní bilance odpovídá skladbě uvedených ZRA, bilanční suma je 170.

Uskutečněné operace:

1. nákup dl. A na dlouhodobý úvěr 20 A+ P+
2. nákup kr. A, zapláceno 10 A+ A-

Změny ZRA po 1. operaci:

(1)	(2)	(3)	
60	30 (60 %)	0	90
40	10 (20 %)	15	65
0	10 (20 %)	25	35
(100)	(50)	(40)	190

Operace č. 1 zvyšují bilanční sumu na 190, dlouhodobé dluhy vázané na dlouhodobá aktiva se zvyšují o 20.

Změny ZRA po 2. operaci:

(1)	(2)	(3)	
60	30 (50 %)	0	90
40	13,75 (22,9 %)	11,25	65
0	16,25 (27,1 %)	18,75	35
(100)	(60)	(30)	190

Operace č. 2 nemění bilanční sumu; snižují se peněžní prostředky a zvyšují se krátkodobá aktiva o 10, ovšem poměr zdrojů vázaných na krátkodobá aktiva se výrazně změnil.

Pokud dodržíme pravidla soustavy s analytickými účty ZRA, máme po uskutečnění příslušných operací k dispozici informaci jak o změnách aktiv doprovázených změnami ve skladbě zdrojů u jednotlivých aktiv, tak také informaci o změnách skladby zdrojů samých, jež při tradičním účtování zůstává skrytá. Mnohem zajímavější obraz o změnách ve zdrojích přinese např. inkaso pohledávek za realizované výkony a následně úhrada dluhu těmito penězi.

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problematikou vyjádření přesné vazby mezi aktivy a pasivy pro potřeby finančních analýz a manažerských opatření pro zachování podnikové podstaty. Navrhuje postup zvláštního účtování s využitím vektorového (maticového) vyjádření předmětných vazeb.

Klíčová slova: Podniková podstata, aktiva, pasiva, netto a brutto přístup, vektor zdrojů.

Summary:

This paper focuses to the problems of representation of accurate bindings between assets and resources of theirs for needs of financial analyses and managerial steps for the business capital maintenance. It is suggested a special procedure in bookkeeping with an exploitation of the bindings represented in vectors and matrices.

Key words: Capital, assets, claims, capital maintenance netto and brutto approach, vector of resources

JEL classification: M40

Použitá literatura:

- [1] Janhuba, M.: Základy teorie účetnictví, Oeconomica, Praha 2006, ISBN 80-245-0852-4
- [2] Janhuba, M.: Standardizované výkazy a aplikace kvadratického účetnictví. In: Hora, M. - Mokošová, D.(ed.) : Účetnictví v procesu světové harmonizace. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Mariánská 12. - 14. 9. 2006, ISBN 80-245-1078-2
- [3] Wöhe, G.: Úvod do podnikového hospodářství. C. H. Beck, Praha 1995, ISBN 80-7179-014-1

Kontakt:

Miloslav Janhuba, prof. Ing. CSc., katedra finančního účetnictví a auditingu VŠE v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3, telefon +420 224 095 169, e-mail mjanhuba@vse.cz